

хронографом 1262 р. (кодекс Архива мін. справ загран.) і Збірником Святослава 1073 р. наводять на його гадку, що сей остатній був частиною тоїж староболгарської енциклопедії, а сама енциклопедія отже походила з часів царя Симеона. До складників її зачисляє автор також іще Літописець патр. Никифора.

Трудно контролювати, розуміть ся, виводи, оперті на кодексах не виданих, часто навіть не описаних докладніше. Мушу завважити, що належало б може обережнішим бути в редукції до того первісного джерела різнородних складових частин редакцій Ел. літописця; досить мало правдоподібним нпр. виглядає існування в такій енциклопедії двох версій Александриї, і т. и. Саме припущення такої великанської енциклопедії й переходу її на Русь (цілої?) не дуже усьміхаєть ся мнї.

Вкінці заповідає автор розвідку „про вплив сеї староболгарської енциклопедії й її руських перерібок на наше літописання“. Се буде дуже интересно, тільки ж — ану саме припущення, що така енциклопедія існувала й на Русі звістна була — не справдить ся? *М. Г.*

Antoni Prochaska — Geneza i rozwój parlamentaryzmu za pierwszych Jagiellonów, Краків, 1898 с. 184 (відбитка в Rozpraw wydz. hist.-fil. т. XXXIX).

F. Piekosiński — Wiece, sejmiki, sejmy i przywileje ziemskie w Polsce wieków średnich, Кр., 1900, с. 70 (відб. в Rozpraw т. XXXVIII).

Antoni Prochaska — W obronie społeczeństwa, studyum z dziejów Władysława Warneńczyka (Kwartalnik historyczny, 1901 ст. 185—213 і 317—349).

Сі три розвідки стоять в певнім звязку між собою, як то буде видко, тому й обговорюю я їх разом.

В першій статі др. Прохаска, не задовольняючись тим освітленнем, яке дають історії польського парламентаризму Павінський і Рембовський, дає свою власну теорію. Запускати ся в її аналізу не маємо потреби, тим більше що й шан. автор мало запускаєть ся в аналізу фактів, а більше резонує, кладучи звичайний у нього натиск на християнську правду й католицьку науку, яко підставу розвою польського парламентаризму й цілої державної політики Польщі. Як цінну поправку до загальної еволюції польському парламентаризму мусимо в кождім разі піднести, що д. П. виходить від історії княжої ради, тим часом як пок. Павінський ішов від соймака. Спеціальну увагу звертає він на розвій парламентаризму на Галицькій Русі (с. 83--99), користаючи з того для загальної ілюстрації польського парламентаризму але сей екскурс його обговоримо разом з другою аналогічною працею понизше.

Публікація проф. Пекосіньського, як він сам поясняє — то його університетські записки, опубліковані ним тому, що могли бути корисним доповненням праці дра Прохаски. Виступаючи проти теоретизування обох попередників — Павіньського й Прохаски, проф. Пекосіньський дає конспективний перегляд звісток про княжі з'їзди, віча, соймики й сойми в Польщі, а при тім освітлює загально розвій польського парламентаризму. Подана ним схема сього розвою здається міні взагалі справедливою (хоч дещо з його загальних висновків і не опирається вповні на фактах його конспекта), а задуманий ним конспект фактичних звісток міг би бути дуже корисним, тількиж він насамперед не повний — нпр. не знаходимо цілого ряду звісток руських соймиків XV в.*), по друге — має він і деякі методологічні хиби — от хоть би що шан. автор з джерел літературних користується виключно з Длугоша, навіть там де мав старші, сучасні (нпр. Яна з Чарикова) і при тім занадто вірить не тільки звісткам його, але й всяким деталям їх. Безпотрібно, здається, також взяв він вихідною точкою розпорядження тестаменту Болеслава Кривоустого, відкинувши загальнословянську княжу „думу“; так само ліпше було б не вилітати в конспект земських привилеїв. За всім тим публікацію сю з інтересами і користю прогляне кожний при орієнтуванні в історії польського парламентаризма.

Друга розвідка др. Прохаски присвячена радикальному руху в польських землях в 1430-х рр., котрих підставою уважав він провід гуситизма, й ближше займається зною конфедерацією Спитка з Мельштина; таким чином ся нова розвідка з одного боку подає руку студиям автора по історії польсько-чеських відносин того часу, з другого боку стоїть в звязку з його давнішою розвідкою про конфедерацію Спитки (друкованою в *Przewodnik-u nauk. i liter.* 1887 р.). Вихідною точкою для нової праці служить т. зв. *compositio clenodiorum* — акт без дати видрукований в формулярі Цьояка дром Каро: ш. автор кладе сей акт на р. 1438, уважаючи його відповідею на сучасний радикальний рух, даною „в обороні суспільности“, в однім часі з корчинською конфедерацією 25/V. 1438 р.

Як виказує ш. автор, акція Спитка, виходячи з особистої образи, використовувала з одного боку радикальний рух в Польщі, з другого боку змагання галицької шляхти до зрівняння своїх прав з польськими провінціями. Що до першого, безпорібно ш. автор ототожнює сей рух з гуситизмом, бачучи в кождім прояві такого радикалізму доказ розпросторення гуситизму. Безпечно, що гуситський рух мав тут свій вплив, але

*) Порівняти хоч би з катальогом соймикових ухвал у Бальцера *Corpus iuris polonici* — *Kwart. hist.* 1891 с. 356—7.

й боротьба прстив прероґатив церкви, й змагання до вільної елекції, й протест против поневолення селянства (вказівку сю, на мій погляд, ш. автор зовсім хибно толкує на с. 211) — всі такі радикальні змагання могли розвивати ся й розвивали ся, певно, не зовсім на ґрунті гуситизму, як певної релігійної науки, а сучасних суспільно-політичних відносин Польщі.

Для нас зрештою далеко інтересніший рух галицький. Сучасним відносинам Галичини, її парламентарному життю й змагання шляхти в 20-х і 30-х рр. присвятив шан. автор чимало сторін і в своїй першій (с. 83—99) і в сій другій праці (розд. III і IV), але результати з того стоять далеко нивше надій, які моглиб ми мати супроти автора — одного з найліпших знавців середньовічної Галичини. Ш. автор багато говорить про росповсюдження гуситизму в Галичині, але не дає на то ніяких доказів, окрім кількох досить сумнівного значіння подробиць та загальних фраз. Богато мови про змагання шляхти, але ані дано образа її боротьби за права, ані вяснено, що властиво далі хвилювало в ній по проголошенню рівноправности 1434 р. (догадуємо ся, що повне зрівнянне з польською шляхтою не наступило й тоді, але сього питання ш. автор не чіпає). Не обійшло ся при тім і без непорозумінь та безпідставних висновків, як нпр замітки автора про тих (очевидно Русинів) в Галичині, що ухиляли ся від зрівняннн в правах з польською шляхтою й добровільно віставали ся при *związках służebności* (Geneza с. 94), або образ Теодориха Буцацкого, що тим часом як Одровонж з військом ішов на конфедератів, боронив „в Каравулі, Качибею й Чорногороді східніх границь (W obronie — с. 345): ш. автор операв ся тут на видані мною наданню Теодорику 1442 р., але не підлягає сумніву, що сї надання були вже „порожнім звуком“ для 40-х рр. XV в., і т. и.

Не вдаєть ся ш. автору й загальне освітленне тодішніх галицьких відносин. З одного боку від остатнього прилучення Галицької Руси до Польщі іде її *olbrzymi wzrost kultury* (W obronie с. 317), з другого боку півстоліття пізнійше, неважаючи на такі поступи (а прецінь культурно стояла вона не низько й перед тим!), ся земля стоїть о стільки нивше польських провінцій (с. 320—1, 334, 348, пор. Geneza с. 84), що добродійства польського права, самоуправи і т. и. на її ґрунті вироджують й замість користних дають шкідні наслідки! З одного боку, запровадження польських порядків в Галицькій Русі, передовсім шляхетскої самоуправи дає *blógi wpływ cywilizacyjny*, що *przyczyniał się do podniesienia tej ziemi* (W obronie с. 321); з другого боку Русь показуєть ся „незрілою до користання з свободи“ (с. 324). З одного боку по упадку радикального руху з кінцем 30-х рр. *nad samorządem na Rusi zjasniała jutrzeńka wrożąca mu rozwój prawidłowy* (Geneza с. 98), з другого ся самоуправа, як то ілюструє ш. автор ближше в иньшій

праці, котру обговоримо иньшим разом (вступна розвідка в XVII т. Акта gr. i ziem.), вироджуєть ся слідом в анархію. Преділекція, яку ш. автор в своїх працях показує до звучних, патріотичних фраз, не дає йому спиняти ся над сими суперечностями, і вони лишаєть ся не виясненими для читача.

М. Грушевський.

Н. Н. Трипольскій — Историческія свѣдѣнія о т. Житомирѣ (Волинскій историко археологическій сборникъ, вып. 2, 1900, ст. 49—116).

Для чого написані отсі „свѣдѣнія“ — годї зрозуміти. В літературно-науковім сьвітї принято звичай писати розвідки на якусь тему тоді, коли автор має під рукою якісь нові матеріяли, ще науково не використані, або коли зі знаного матеріялу хоче видобути нове освітленне подій. О. Трипольскій не думав мабуть над сим і дав нам розвідку, яка не має ніякої наукової стійности. Говоримо про неї лише в бібліографічного обовязку. В закінченню, що правда, автор виправдуєть ся, чому написав сю працю: „Ми не задумували писати докладну, поважну історію того міста. Противно, ми хотіли тільки зібрати в більш-меньш хронологічнім порядку й виложити те, що мали під рукою до сеї історії порозкиданого..“ Як би ся замітка була на передї, то читач думав би, що автор дійсно хоче зібрати всі порозкидані звістки про Житомир і тим способом неначе дати нам докладну бібліографію питання, на користь иньшим історикам, — але при читанню дуже розчарував ся-б. Досить сказати, що автор майже не користуєть ся безпосередно жерелами. Мабуть не мав під рукою... Що ж говорити про се, супроти такого великого числа українських і польських жерельних видань? Єсть, правда, кілька згадок про архівальний матеріял — але виключно на основі „Описей актових книг Київ. Центр. Архіва“. А з чого-ж збудована розвідка о. Трипольского? Руссова „Волинскія Записки“ (1809), Баліньского й Ліпінського „Starożytna Polska“ (1844), Крашевского „Wieczory Wołyńskie“ (1859), Трусіновского „Żytomierz pod względem historycznym“ (1864), Теодоровича „Ист.-стат. опис. Волинской епархіи (1888), та ще дві-три меньше важні статі — от і всі жерела сеї розвідки! Вже се може нас увільнити від докладнійшого розбору сеї праці. Сьвідоцтво ерудиції автора дають прим. виводи про етимологічне значінне назви „Житомир“, де маємо діло і з житом і сьвітом (мір) і мірою і миром — а все те виписки зі згаданих польських статей. Виключне і дуже часте користуванне сими статями виробило в автора певну павіть сторонничість. Так прим. він трохи не лає Мих. Глинського за його зраду (ст. 57), та підчеркає варварство Б. Хмельницького (ст. 70). Уніяти теж виїшли нещасливо в о. Трипольского —